

MÜSLÜMAN KADININ KUR'ÂN VE GELENEK ARASINDAKİ İKİLEMİ

Ramazan, içinde Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği aydır. Kur'ân ise insanlığa doğruyu gösterir; doğru ile yanlış ayırmanın ölçütlerini belirler (Bakara 2/185).

Müslümanlar bu özelliğinden dolayı Ramazan'ı Kur'ân ayı olarak isimlendirirler. Ramazan yaklaşınca her Müslüman'ın gönlünde farklı heyecanlar uyanır; iftar ve sahurlardan, verilecek zekât, sadaka vb. hayır hasenata, farz oruca ek olarak, girilecek itikaf ve kılınacak nafilelere... kadar çok çeşitli hazırlıklar yapılır. Bütün bunlara ek olarak Ramazanla birlikte genelde dine özelde ise Oruc'a ilişkin konular üzerinde tartışmalar başlar; diğer zamanlarda dikkat çekmeyen bir kısım dinî konular bu ayda daha ilgi çekici olur.

Ramazanda dikkatlerin odaklandığı konulardan biri de Müslüman hanımların muayyen günlerinde oruç tutup tutamayacaklarıdır. Bu mesele, her ne kadar birileri tarafından, şöhret peşindeki muhaliflerin! ısıtıp ısıtıp her Ramazan kamuoyunun gündemine sundukları önemsiz bir konu olarak görülse de, olayın geçmişi sahabe dönemine kadar uzanır. Yaşadığı dinin Kur'ânî ve aklî dayanaklarını sorgulayan bir Müslüman Hanım (Muâze r.a.) Hz. Aişe annemize gelerek -detayını ileride açıklayacağımız üzere- konuyla ilgili soru sorar ve Hz. Aişe de durumu izah eder. Bu ve ilgili diğer rivayetler konunun sadece günümüzde değil sahabe döneminde de sorgulandığını; ilmî tartışmalara konu olduğunu, hatta bazı grupların Müslüman bayanların bu hallerinde oruç ve namaz ibadetleri ile mükellef oldukları şeklindeki bir kanaate sahip olduklarını gösterir. Başta fıkıh kitapları olmak üzere hemen tüm klasik kaynaklardaki konuya ilişkin görüşlerin toplamın-

dan, meselenin tarih boyunca âlimlerin gündemini meşgul ettiği anlaşılır. Bu konu günümüzde geleceğe sorgusuz sualsiz bağlananlarla, Kur'ân ve onun hayata aktarılmasından ibaret sahih sünnet temelli bir dinî hayatı benimsenenlerin ayıttedilmesinde adeta turnusol kağıdı vazifesi görür hale geldi. İbadetlerini bilinçle yapmak isteyen Müslüman hanımlar muayyen günlerindeki oruç konusunda kendilerini Kur'ân'ın cevaz verici hükümleri ile geleceğin yasaklayıcı tutumu arasında sıkışmış hissetmeye başladılar. İşte konunun son yıllarda hem kamuoyu hem de ilmî çevrelerde daha sık gündeme gelmesinin arkasında bu sorgulayıcı yaklaşımın, uyanışın etkisi vardır.

Meselenin özü şudur: Şîi ve Sünnî hemen tüm mezhep kaynakları ve günümüzdeki DİB yayınları dahil muteber ilmihal kitaplarındaki hâkim anlayışa göre Müslüman bir hanım adetli günlerinde ramazan orucunu tutmaz, bu dönemde orucu terk edip daha sonra kaza eder. Şayet bu halde iken onu tutmaya kalkarsa haram işlemiş olur. Çünkü genel yaklaşıma göre adetli hanıma oruç tutmak haramdır. Haramı bilerek ihlal etmek günah, inkâr etmek ise küfürdür. Bu görüş için kaynaklarda Kur'ân'dan herhangi bir ayete atıfta bulunulmaz, sadece bazı görümler, rivayet edilen bir takım hadisler ve bir de sahabe icmasından konuyla ilgili başvuru en yaygın rivayetler şunlardır:¹

1) Hamne bintü Cahş Hadisi:

Rivayete göre Hamne -isimli bir hanım sahabi- aşırı şekilde gelen kanın kendisini namaz ve oruçtan alıkoymduğundan şikayetle Allah'ın elçisine başvurur, Rasûlullah da ona şöyle der: *"Sana pamuğu tavsiye ederim. Çünkü o kanı giderir..."*. Hamne'nin pamuk ve bezin gelen kanı önleyemeyeceğini söylemesi üzerine Allah'ın elçisi şöyle der *"...Şunu bil ki, bu ancak şeytanın darbelerinden biridir. Altı veya yedi gün, Allah'ın sana (kadınların âdetlerinden) bildirdiği şeylerde kendini hayızlı say sonra da yıkan. Temizlendiğine kanaat getirdiğinde yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kıl ve oruç tut. Çünkü bu (takdir edilen müddet) sana yeter..."*.

2) Ebû Said el-Hudrî Hadisi:

Rasûlullah (s.a.s) bir Kurban veya Ramazan bayramında namazgâha çıkar, kadınlar tarafına geçer ve şöyle seslenir: *"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin; çünkü bana, cehennem halkının çoğunluğunu, sizin oluşturduğunuz gösterildi". Bunun üzerine hanımlar; "Neden ya Rasûlallah?" derler. O da; "Çok lanet edersiniz ve kocalarınıza nankörlük edersiniz. Akıllı ve dini eksik olanlar içinde kendine hâkim akıllı bir erkeğin gönlünü sizin kadar çalanını görmedim" diye cevap verir. "Dinimizin ve aklımızın noksan olması nedendir ya Rasûlallah?" diye sorduklarında şöyle seslenir: "Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadar değil mi?" "Evet" derler. "İşte bu, aklının noksanlığıdır" der. "Âdet halindeyken namaz*

kılmaz ve oruç tutmaz; değil mi?" "Evet" derler. "İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır" der.

3) Muâze Hadisi:

Muâze şöyle demiştir: *"Âişe'ye neden hayızlı kadın orucu kazâ ediyor da, namazı kazâ etmiyor" diye sordum. Bana "Sen Harûralı mısın/Harurî misin? Dedi". "Harûralı/Harûrî değilim ama soruyorum", dedim. Âişe: "(Vaktiyle) Bu iş bizim başımıza gelirdi de orucu kazâ etmekle emrolunur; namazı kazâ etmekle emrolunmazdık" cevabını verdi".*

Görüşlerin dayandırıldığı rivayetler özetle bunlardan ibarettir. Bu rivayetlerin sıhhat derecesi muhaddisler tarafından incelenmiştir. Hamne bintü Cahş hadisinin sahih, hasen ve zayıf olduğu şeklinde üç farklı görüş nakledilir. Ahmed b. Hanbel'den bu hadisle ilgili "İçimde bir şüphe var." şeklinde bir görüş vardır.² Ebu Said el-Hudri hadisine gelince, öncelikle mana itibariyle birçok açıdan Kur'an ve akılla çelişir niteliktedir. Cehenneme yakın kılan vasıflardan bahisle başlayan rivayette, onları cehenneme sokacak özellikler, kadınların ellerinde olmayan, doğuştan Allah tarafından fitratlarına yerleştirilen özellikleri ile ilişkilendirilir. Adetli iken namaz ve oruç yasaklanırken aynı zamanda bu durum cehenneme girmeyi hakettiren din eksikliği olarak ifade edilir. Kadın bu haliyle namaz kılıp oruç tutsa günahkâr sayılıyor; bunları dinin gereği olarak terk etse dini eksik görülüyor. Şahitlikle ilgili çok sayıdaki ayette kadın erkek ayrımı yapılmama-

sına rağmen, sadece bir ayetten hareketle genelleme yapıp bu da kadının aklının eksikliğine yorumluyor. Şahitlikte bir erkek iki kadın kuralını Allah'ın koyduğu belirtilip buna uygun davranan Müslüman kadının aklı noksanlıkla ithamı bir çelişkidir. Kadınlarda din eksikliğinin nedeni hadisin bazı rivayetlerinde sadece adetli iken "namaz kılmamaları" bazılarında ise "hem namaz kılmayıp hem de oruç tutmamaları" olarak ifade edilir. Hadisin ilk ravilerinin kadınlar değil de bir erkek sahabinin olması da sorgulanması gereken bir durumdur. Hz. Peygamber'in musallada kadınlar tarafına geçip onlara konuşma yaptığı bilgisi verilirken, konuşma sanki kadınlar değil de erkekler dinlemişçesine rivayet edilmektedir. Düşmanlarına bile en güzel şekilde muamele ile emrolunan Allah'ın elçisinden bayram namazına gelmiş mümin hanımlar topluluğunun şahsında -hem de bir bayram günü- bütün kadınları aşağılayıcı bir üslubu kullanmış olmasının imkânsızlığı da ayrı bir gerçektir.

Muâze hadisine gelince, bunun merfu nitelikli sahih bir hadis olduğu hususunda genel kanaat vardır. Fakat yakın anlamli farklı rivayetler de mevcuttur. Konumuza delil alınan rivayette namaz ve oruç birlikte zikredilirken bazılarında sadece namaz yer alır. Bu durum namaz ve oruçtan hangisinin bu kapsama girdiği konusunda şüphe olduğunu gösterir. Ayrıca Muâze hadisi metninden orucun tutulmayıp sonra kaza edilmesinin gerekliliği hükmüne ulaşmanın çok keskin delile dayanmadığı söylenebilir. Çünkü hadiste Muâze'nin sorusu :

“ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة”

Hz. Aişe'nin cevabı :

“فنؤمر بقضاء الصوم ولا نؤمر بقضاء الصلاة”

şeklinde nakledilir. Metinde geçen “قضي” kelimesinin Kur'ân ve Arap dilindeki ilk karşılığı “Bir şeyi yapmaktır.”. Vakti dışında yapılması zorunluluğu yoktur. Hz. Aişe Kur'ân'ın dilini (Arapça'yı) kullandığına göre bu kelime Kur'ân'da hangi anlamda kullanılıyor idi ise o da aynı anlamda, yani bir işi yapmak anlamında kullanmış olmalıdır. Daha son-

raki asırlarda terimleşme sürecinde eda ve kaza ayırımının netleştirilmesi için kelimeye yüklenen farklı ve yeni anlamı Hz. Aişe'ye kadar indirgemek ne kadar tutarlı olabilir? Dolayısıyla bu kelimeye “Vakti dışında” kaydı olmaksızın sadece “Yapmak” manası verildiğinde hadiste Hz. Aişe'ye atfedilen bölümün manası şöyle olur: “Bu iş bizim başımıza gelirdi de orucu tutmak (kazâ etmek)le emrolunur; namazı kılmakla (kazâ etmekle) emrolunmazdık”. Nitekim hadisin bu şekilde yorumlanmasını güçlendirecek başka rivayetler de vardır. Muâze'den gelen bir hadis şöyledir:

”قَالَتْ: أَتَقْضِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا أَيَّامَ مَحِيضِهَا؟ فَقَالَتْ: أَحْزُورِيَّةٌ أَنْتِ؟ قَدْ كَانَتْ إِحْدَانَا تَحِيضُ فَلَا تُؤْمَرُ بِقَضَاءِ.”

Bir hanım şöyle sordu: “Bizden birimiz adet günlerinde namazını kaza eder mi (kılar mı)? Hz. Aişe “Sen Haruri misin?” Bizden birimiz adet görürdü de o (namazı) kaza ile (kılmakla) emrolunmazdı”³ dedi. Benzer başka rivayetler de mevcuttur. Görüldüğü

gibi aynı raviden gelen benzer konudaki rivayette oruç yoktur. Bu durum ilgili rivayete ihtiyatlı yaklaşılmasının gerekliliğini gösterir.

Hadiste “Haruri misin?” şeklindeki sorunun üzerinde durulmasında fayda vardır. Muâze Hz. Aişe'nin öğrencilerindedir. Hz. Aişe aslında onun kim olduğunu çok iyi bilmektedir. Nitekim Muâze Harûralı veya Harûrî olmadığını ifade etmiştir. Burada Hz. Aişe'ye atfedilen “Sen Harûralı mısın?/Harûrî misin?” ifadesiyle kendilerine Harûrîler de denilen Hâricîler'in kastedildiği anlaşılmaktadır. Hâricîler'e Harûralılar ya da Harûrîler isminin ise Harûra köyüne nispetle verildiği bildirilir. Hicrî 36. senenin sonu ile 37. senenin başlarında meydana gelen Siffin savaşının ardından ortaya çıkan hakem olayını kabul etmeyenler tekrar Kûfe'ye dönmeyip, yakınındaki Harûra köyünde toplanarak buradan fikrî hareketlerini geliştirmişlerdir. Haricilerin hakem olayında olduğu gibi dinin diğer konularında da Kur'ân'a öncelik verdikleri, bir şeyin aslı Kur'ân'da yoksa o konudaki rivayetleri kabul etmedikleri nakledilir. Nitekim bu grup Kur'ân'da yasaklayıcı bir hükmün bulunmadığından hareketle adetli kadınların hem namaz hem de oruçla mü-

kellef oldukları görüşünü ileri sürmüştür. Hakem olayındaki tavırlarının yanlışlığı düşüncesinden hareketle muhalifleri, onlardan gelen bütün görüşleri deliline bakmaksızın göz ardı etmişlerdir. Tarihte birçok hakikat benzer siyasi ve ideolojik tartışmalara kurban gitmiştir. Söylenen sözün, ifade edilen görüşün isabetli veya hatalı olup olmadığına değil söyleyene göre hüküm verilmiştir. Bu yaklaşım günümüzde de sürmektedir.

Kadınların adet dönemleriyle ilgili Kur'an-ı Kerim'de doğrudan tek bir hüküm yer alır. Bakara suresi 222. ayette şöyle buyurmuştur;

Sana kadınların ay halinden sorarlar. De ki: O, bir eziyet/rahatsızlıktır. Kadınlar ay halinde iken onlardan (cinsel münasebet bakımından) uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikten sonra Allah'ın emrettiği yoldan onlara yaklaşabilirsiniz. Şüphesiz Allah tövbe edenleri de temizlenenleri de sever.

Ayetin öncesinde farklı dine mensup kadınlarla evlilikten, sonrasında ise eşlerle cinsi münasebetten bahsedilmektedir. Bu durum kadınların ay hali ile ilgili sorudan maksadın bu dönemde iken cinsi münasebette bulunma konusunda olduğunu gösterir. Ayetin tefsiri ile ilgili rivayetlerde İslâm öncesi Cahiliye Arapları ve Ehl-i kitap kültüründe bu dönemlerinde kadınlara yapılan muamelelerden bahsedilir. Tevrat'taki hükümlere göre Yahudilik ve dola-

yısıyla onun devamı mahiyetindeki Hristiyanlıkta kadınlar adet döneminde iken maddeten ve manen pis, necis sayılırlar. Onların bu halde iken ibadet yapmaları, ibadetgâha girmeleri, evdeki eşyaya, yiyeceğe ve hatta eşine dokunması dahi yasaktı. Dokunduğu her şeyi pis hale dönüştürürdü. Hatta bu dönemde iken kadınla aynı ortamda yaşanılmaz, aynı sofrada yemek yenmez; kadın evden çıkarılıp temizleninceye kadar soyutlanmış bir ortamda tutulurdu. Kadın adet kanı kesildikten ancak yedi gün sonra temizlenmiş sayılır ve yasaklar hafiflerdi. Yahudilikte kadınlar ibadetle hiçbir zaman mükel-

lef tutulmamıştır. Tahavi'ye göre bu kültür Müslüman hanımlara da sirayet etmiş, yeni bir hüküm gelmediğinden, Allah'ın elçisi de önceki şeriatlara uyma kuralı gereği Müslüman hanımlara bu konuda bir şey söylememiştir.⁴ Oysaki ayette yasaklanan sadece cinsel münasebet idi. Ayet kadınların bu dönemlerine ilişkin eski algıları bir anlamda neshediyor, sadece cinsel münasebet yasağını onaylıyordu. Allah'ın elçisi ayettin anlamına ilişkin bir soruyu "Kadınlarla cinsi münasebet hariç her şeyi yapabilirsiniz." diyerek buna işaret etmektedir.

Görüldüğü gibi ayette oruçtan bahsedilmediği gibi başka ibadetlerden de bahsedilmemektedir. Ramazan geceleri eşlerle cinsi münasebeti yasaklayan Bakara 187. ayetten gündüzleri oruçlu iken cinsi münasebetin haramlığı anlaşılır. Aynı ayetten oruçlu iken yeme ve içmenin haramlığı da çıkar. Dolayısıyla adet döneminden bahseden ayetten ancak dolaylı olarak, o da cinsi münasebet yasağı bağlamında oruçla ilişki kurulabilir. Onun dışında bir ilişki zorlamadan ibaret kalır. Nitekim Oruç (Savm) fıkihta "Yeme, içme ve cinsel münasebetten korunma, uzak durma." şeklinde tarif edilir.⁵ Adetli kadın bu yasaklardan herhangi birini ihlal etmediğine göre ister gece henüz oruca başlamadan, isterse gündüz oruçlu iken

adet görmeye başlasın orucunun bozulmaması gerekir. Nitekim bir erkek oruçlu iken kendi isteği ve etkisi dışında -uykuda ihtilam olma gibi- cünüp olduğunda orucunun bozulmadığı konusunda genel kanaat vardır. Kadının adet

Yahudilik ve dolayısıyla onun devamı mahiyetindeki Hristiyanlıkta kadınlar adet döneminde iken maddeten ve manen pis, necis sayılırlar. Onların bu halde iken ibadet yapmaları, ibadetgâha girmeleri, evdeki eşyaya, yiyeceğe ve hatta eşine dokunması dahi yasaktı.

döngüsü yaratılışı gereği fitratına yerleştirilmiş doğal bir özellik olmasına rağmen ve bunda da onun hiçbir etkisi olmamasına rağmen erkeklere uygulanan hüküm kadınlara uygulanmamaktadır. Erkeklerde orucu bozmayan benzer durum kadınlarda bozucu, hatta orucu haram kılıcı olarak kabul edilir. Nitekim bu soruyu Hanefî fakihlerinden Kâsânî ortaya atar ve cevaben bu durumdaki erkeklerde meydana gelen hadesin kadınlardakine göre daha hafif olduğundan erkeklerin orucunun bozulmayıp kadınlarınkinin bozulduğunu söyler.⁶ Oysa böyle bir gerekçenin hiçbir delili yoktur, çünkü orucu bo-

zan bedenden çıkan hades değil, yeme, içme gibi vücuda giren eylemler ve cinsi münasebet olduğunu fakihler eserlerinde sayarlar.

Başta bahsedildiği gibi adet döneminde kadının oruç tutması genelde haram görülür. Oysa fıkıh usûlünde haram

ما طلب الشارع تركه طلبا حتما : Şari'in terkin keskin bir emirle talep ettiği şey" diye tarif edilir. Fıkıhta bir şeyin keskin şekilde emredildiğinin delili ise sübütü ve delaleti kati nas olarak ifade edilir. Bu tanıma uygun düşen nass ise ancak hükme delaleti açık ayet veya hükme delaleti kesin olan mütevatir hadistir. Oysa adet halinde orucu yasaklayan herhangi bir ayet yoktur, nitekim dolaylı da olsa herhangi bir ayet zikredilmemektedir. Delil olarak getirilen hadislerin ise sübut bakımından mütevatir olmadıkları konusunda ittifak vardır. İlk ikisinin zayıf olduğuna ilişkin rivayetler varken sonuncusu en güçlü ihtimalle meşhur ve merfu hadistir. Böyle bir hadise dayanarak haram hükmü vermenin usul kadesiyle bağdaşmadığı açıktır. Diğer bir usûl kuralı mükellefin aynı anda bir şeyi hem yapmak (Emir) hem de yapmamak (Nehiy)la mükellef tutulmaya çağdır. Çünkü "teklifi mala yutak", (Aynı anda yapmak ve yapmamakla mükellef kılınma gibi) kulun güç yetiremeyeceği bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu kuralı usûlcüler belirlemiştir. Oysa adetli kadın adet döneminde iken aynı anda hem oruçla mükellef tutuluyor hem de oruç tutması yasaklanıyor. Onu tutmak istese, yasağı ihlalden günahkâr kabul ediliyor. Yani aynı anda oruç tutmak hem farz hem de haram kılınıyor. Nitekim bu durumu Şafî âlimler de sorgular ve fakat cevaben bu tür meselelerin teabbudi olduğundan akılla izah edilemeyeceğini ileri sürerler. Gazzâlî bu çelişkiyi izale için oruç emrinin adet bitiminde teceddüd ettiğini (Yeniden tekrarlandığını) ileri sürmüştür.⁷ Bu yaklaşıma göre adetli iken oruç yasaklanırken Ramazan sonrası bu hanıma geçmişte tutmadığın oruçlarını tut (Kaza et) şeklinde yeni bir emrin geldiğini iddia etmiştir. Oysa bu görüşü destekleyen bir ayet yoktur, ilgili ayet orucun Ramazanda tutulmasını emretmektedir. Fakihler arasında bu dönemde orucun yasak olmasının delilleri üzerinde ittifak yoktur. Kimi fakih bahsedilen hadislerden birini kimisi diğerini kimisi de bu hadislere hiç yer vermeden bir takım aklı gerekçeleri delil getirir. Görüldüğü üzere haramlığa

kadar götürülen bir hükmün temellendirilmesinde çok büyük çelişkiler mevcuttur.

Oysa adetten bahseden ayette bu halin eza olduğu belirtilir. Eza'nın ise başka ayetlerde⁸ bir ibadetin baştan emredildiği şekliye yapılmaması konusunda ruhsata sebep olan bir kavram olduğu görülür. Hacda şayet başta bir rahatsızlık varsa tıraş yerine fidyeye başvurulabileceği,⁹ savaşta namaz esnasında yağmur vb. eza durumu olduğunda silahın yere bırakılmasına izin verilerek¹⁰ eza'nın genel kuraldan istisnaya bir vesile olduğu belirtilir. Oruç ayetinde yolculuk ve hastalığın orucu vaktinde tutmayıp kazaya bırakmanın meşru mazereti olduğu açıkça belirtilmiştir. Adet durumunda da ezanın bir ruhsat sebebi olup adetli kadının orucunu tehir edebileceğinin bir gerekçesi olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla adetli kadın bu halde iken öncelikle oruçla mükelleftir. Dilerse bu halde iken orucunu tutabilir. Ona orucu haram kılmanın hiçbir delili yoktur. Bahsedilen hadislerin tümü kabul edilse dahi usûle göre bunlardan haram hükmüne varılamaz. Ancak eza hali sebebiyle kadın dilerse tutmayıp orucunu daha sonra kaza edebilir.

Böyle bir yaklaşımla Yahudi kültürüne kadar dayanan geleneğin hâkim baskısından Kur'ân temelli bilinçli bir dinî hayat anlayışına ulaşılmış olunur. Bu bilinç dinin bütün alanlarına yansıtıldığında asıl sonuç o zaman görülür.

kh

Notlar

1. Rivayetler ve bu rivayetlerin sıhhati konusunda ayrıntılı bilgi için bk, Ulu, Arif, *Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlilî*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, Erzurum 2012.
2. Ulu, Arif, a.g.e., s. 19-22.
3. Tirmizi, "Babu macae f'1-haid".
4. Tahavi, *Ahkamu'l-Kur'an*, İstanbul, 1995, I, 118-119.
5. Kasani, *Bedayi*, II, 90.
6. Kasani, *Bedayi*, I, 44.
7. Gazzali, *el-Mustasfa*, II, 138.
8. Bakara 2/ 196; Nisâ 4/102.
9. Bakara 2/ 196.
10. Nisâ 4/102.